

Marcin Spychała

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Ekonomii, Katedra Finansów
Publicznych
marcin.spychala@ue.poznan.pl

**CZYNNIKI WZROSTU GOSPODARCZEGO
POLSKI NA TLE WYBRANYCH PAŃSTW
ŚWIATA W LATACH 2005–2013**

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie zróżnicowania dynamiki PKB oraz wskazanie czynników zmienności wzrostu gospodarczego w okresie kryzysu w gospodarce Polski oraz w wybranych państwach świata w latach 2005–2013. W porównaniu z innymi państwami Unii Europejskiej oraz OECD w 2009 roku odnotowano w Polsce najwyższy wzrost gospodarczy. Negatywnym skutkiem kryzysu finansowego było zmniejszenie prywatnego popytu konsumpcyjnego oraz popytu inwestycyjnego przedsiębiorstw, który obniżył się w większym stopniu niż konsumpcja prywatna. Kryzys finansowy wpłynął również na ograniczenie eksportu oraz importu w państwach Unii Europejskiej oraz OECD.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, PKB, konsumpcja prywatna, inwestycje, eksport, import.

Klasyfikacja JEL: E2, O4.

**KEY ECONOMIC GROWTH FACTORS IN POLAND
AND SELECTED COUNTRIES OF THE WORLD DURING
THE YEARS 2005–2013**

Abstract: The main purpose of this article is to present the dynamics of GDP and to indicate the factors influencing economic growth during the recent financial crisis in the Polish economy and in selected countries between 2005 and 2013. In comparison to other European Union member states and other countries of the OECD, Poland recorded the highest level of economic growth in 2009. The negative effects of the financial crisis included a reduction in private consumption and in the investment

demand of companies, with investment demand decreasing more significantly than private consumption. The financial crisis also resulted in decreased levels of exports and imports in OECD and EU countries.

Keywords: economic growth, GDP, private consumption, investments, exports, imports.

Wstęp

Pomimo że za umowny moment rozpoczęcia światowego kryzysu finansowego uznaje się dzień 15 września 2008 roku, to jest dzień, w którym zbankrutował jeden z największych na świecie banków inwestycyjnych – Lehman Brothers, geneza współczesnego kryzysu sięga czasów prezydentury Billa Clintona. Już w latach 90. dwudziestego wieku naciskał on na to, by rozważyć możliwość poszerzenia grupy kredytobiorców hipotecznych o mniej zamożne osoby. Za czasów kolejnego prezydenta Stanów Zjednoczonych – George’a W. Busha zliberalizowano regulacje bankowe, w wyniku czego amerykańskie instytucje finansowe uzyskały większą niezależność. Rozszerzona autonomia sektora bankowego miała skutkować zwiększeniem akcji kredytowej prowadzącej w konsekwencji do ożywienia w gospodarce [Spychała 2013, s. 261]. W wyniku pęknięcia internetowej bańki spekulacyjnej w 2001 roku, ceny akcji spółek notowanych na Nowojorskiej Giełdzie Papierów Wartościowych znacznie spadły, a System Rezerwy Federalnej obniżył podstawową stopę procentową do 2%, ustanawiając ją poniżej poziomu inflacji. Spadek oprocentowania lokat skłaniał społeczeństwo amerykańskie do zaciągania kredytów hipotecznych i inwestowania w nieruchomości. Po trzech latach luzowania polityki monetarnej System Rezerwy Federalnej w 2005 roku podniósł podstawową stopę procentową do 4,5%¹. Obciążenia podatkowe oraz obniżenie atrakcyjności inwestowania w nieruchomości były przyczyną gwałtownego i niepożądanego spadku cen nieruchomości [Zelek 2011, s. 40].

Światowy kryzys finansowy wybuchł w wyniku gwałtownej przeceny instrumentów finansowych, których ekspansja była finansowana krótkookresowym kredytem bankowym, kreowanym przede wszystkim przez banki inwestycyjne działające na globalną skalę. W następstwie tej przeceny kapitały własne czołowych banków uległy drastycznej redukcji, doprowadzając wiele

¹ Dla porównania – dnia 16 grudnia 2008 roku podstawowa stopa procentowa Systemu Rezerwy Federalnej została ustalona na poziomie 0–0,25% [FED 2014] i nieprzerwanie utrzymuje się na tym poziomie (stan na dzień 14 czerwca 2014 roku).

z nich do bankructwa. Wyparowanie olbrzymiej kwoty pieniądza kredytowego było równoznaczne z ogromnym, negatywnym szokiem popytowym w gospodarce światowej [Barczyk i in. 2010, s. 188].

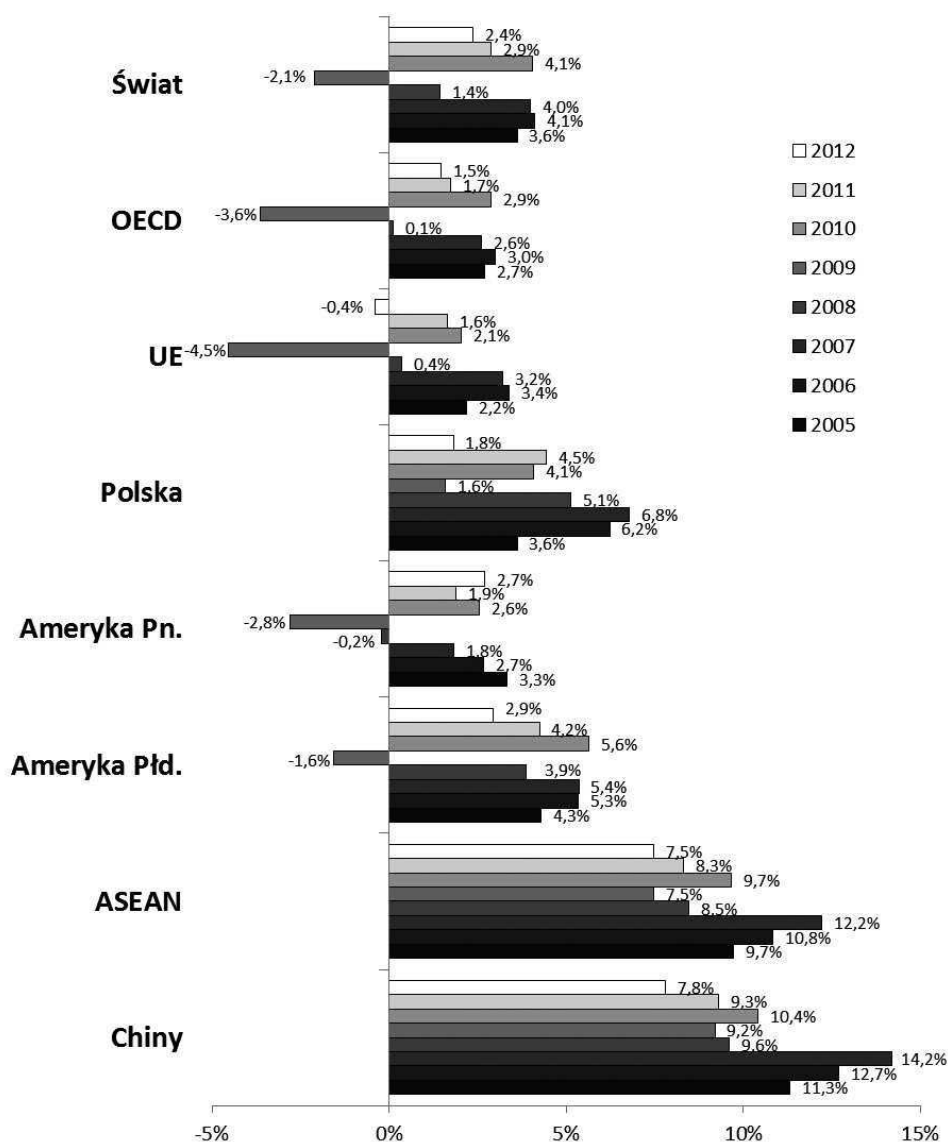
Skutki światowego kryzysu zapoczątkowanego w 2008 roku w Stanach Zjednoczonych pojawiły się w zasadzie równocześnie w różnych regionach świata, w tym w Polsce. W wielu państwach świata odnotowano spadek PKB, obniżenie konsumpcji prywatnej oraz inwestycji, a także zaobserwowano zmniejszenie wolumenu wymiany handlowej. Nastąpiła transmisja kryzysu do realnej sfery gospodarki. Instytucje finansowe ograniczyły działalność kredytową, przez co zarówno gospodarstwa domowe, jak i przedsiębiorstwa utraciły możliwość finansowania swoich wydatków inwestycyjnych i konsumpcyjnych.

Celem artykułu jest przedstawienie zróżnicowania dynamiki PKB oraz wskazanie czynników zmienności wzrostu gospodarczego w okresie kryzysu w gospodarce Polski oraz w gospodarkach wybranych państw świata w latach 2005–2013. Badania przeprowadzono na grupie największych gospodarek OECD, mających realny wpływ na kształtowanie się światowego PKB. Dodatkowo, w celu przedstawienia sytuacji Polski na tle innych gospodarek Europy Środkowo-Wschodniej, w badaniach wyodrębniono wszystkie państwa regionu, będące członkami OECD. Ponadto dynamikę światowego PKB zestawiono z dynamiką PKB państw OECD, Unii Europejskiej, Ameryki Północnej, Ameryki Południowej, państw ASEAN oraz Polski i Chin.

Celowi artykułu została podporządkowana jego treść oraz układ. Najpierw przedstawiono w nim dynamikę zmian PKB w różnych państwach i regionach świata, a następnie przeprowadzono analizę czynników wzrostu gospodarczego: inwestycji, konsumpcji prywatnej, eksportu oraz importu. Analizowane w artykule wskaźniki zostały obliczone na podstawie cen stałych (rok referencyjny – 2005). Dane empiryczne zaczerpnięto z internetowej bazy Banku Światowego oraz portalu statystycznego Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

1. Dynamika PKB Polski na tle wybranych państw świata

W latach 2005–2007 światowy PKB wzrastał w tempie wynoszącym od 3,6 do 4,1% rocznie, jednak dynamika tego wzrostu była mocno zróżnicowana pomiędzy państwami (rysunek 1). W powyższym okresie najwyższym wzrostem PKB charakteryzowały się Chiny, których PKB rósł w latach 2005–2007 w tempie od 11,3 do 14,2% rocznie. Ze względu na silny dodatni wpływ Chin

Rysunek 1. Dynamika PKB Polski oraz wybranych grup państw w latach 2005–2012

Źródło: Opracowano na podstawie: [WDI 2014]

na wzrost gospodarczy Azji Południowo-Wschodniej², PKB tego regionu rosło w tempie od 9,7 do 12,2% rocznie. Dynamicznie, aczkolwiek nieco wolniej niż państwa azjatyckie, rosły gospodarki Ameryki Południowej.

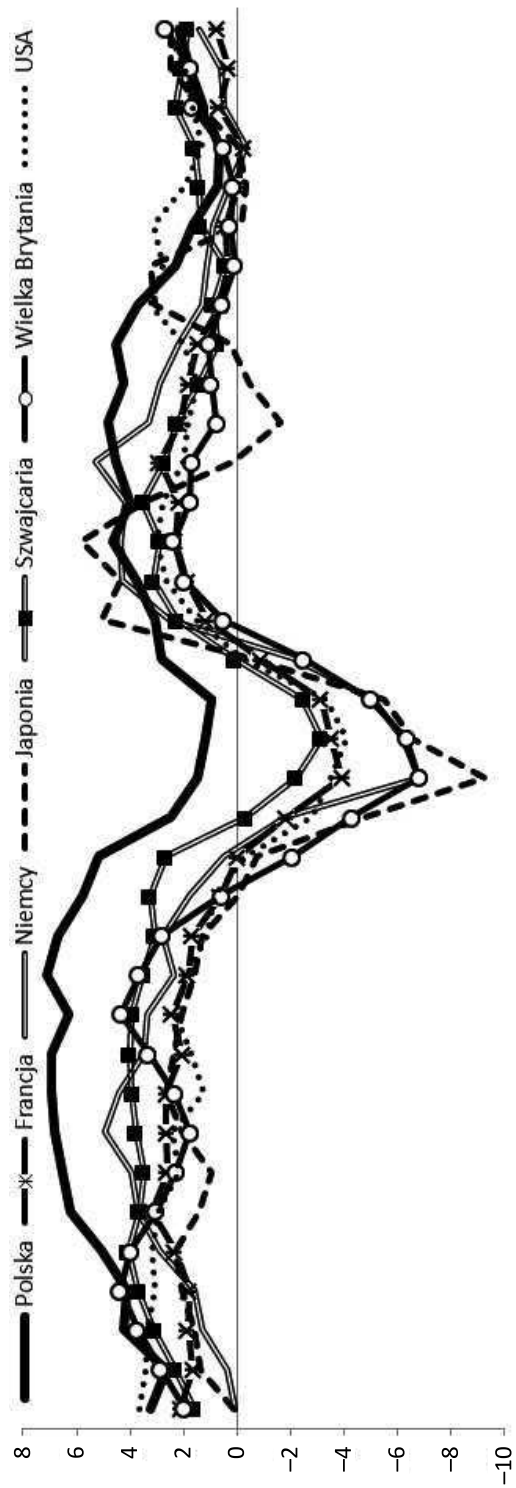
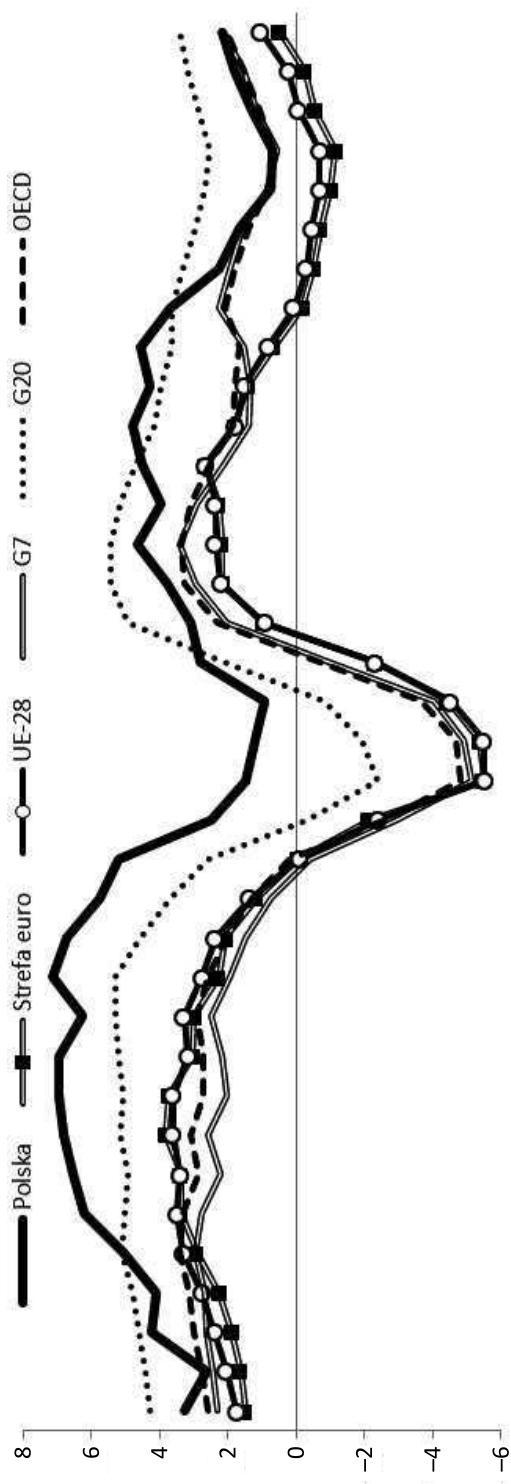
² Na rysunku 1 region Azji Południowo-Wschodniej jest reprezentowany przez ASEAN (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej, ang. Association of South-East Asian Nations), w którego skład wchodzi: Brunei, Filipiny, Indonezja, Kambodża, Laos, Malesja, Mjanma, Singapur, Tajlandia, Wietnam.

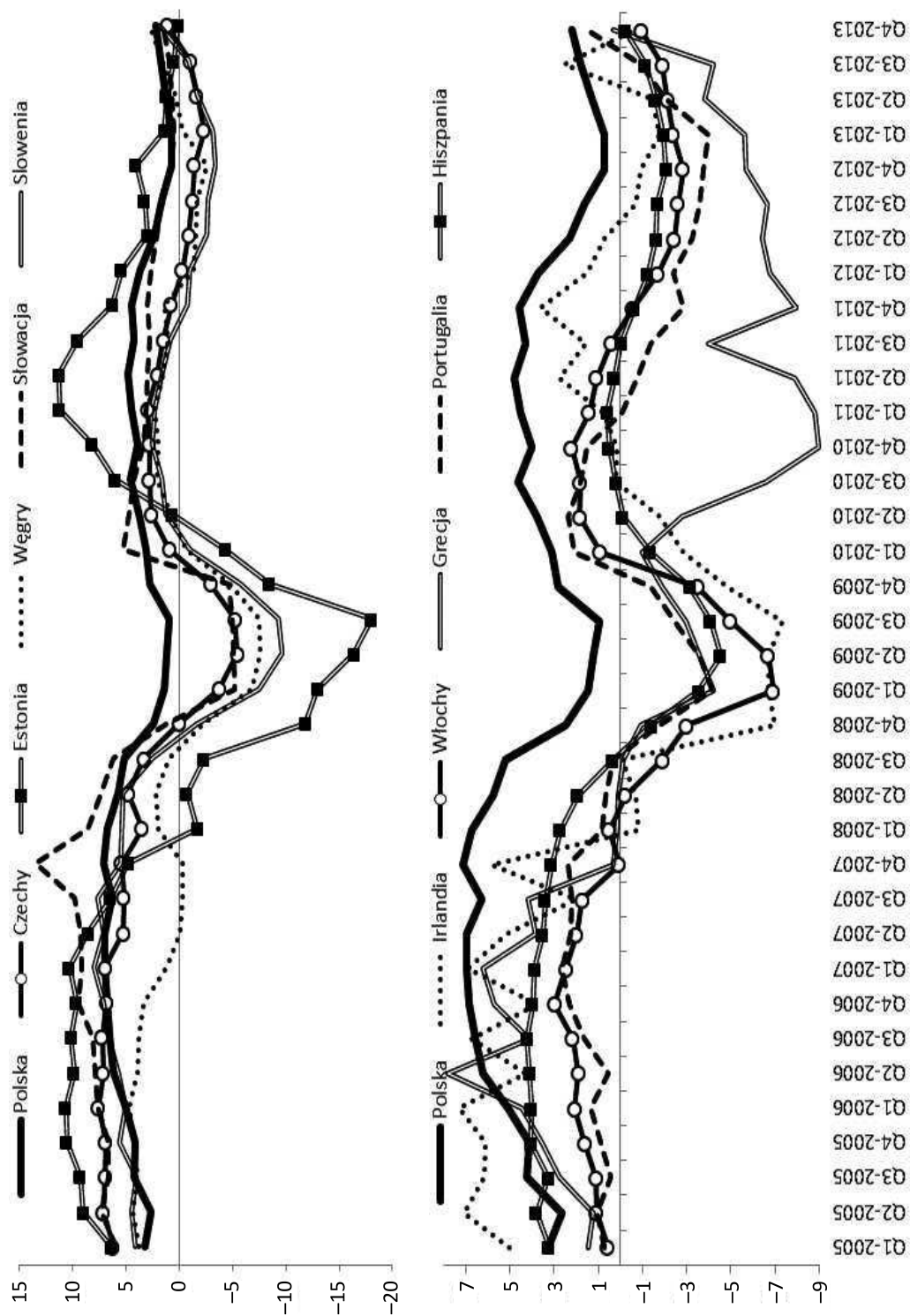
Wysokim wzrostem gospodarczym w latach 2005–2007 charakteryzowały się również postsocjalistyczne państwa Europy Środkowo-Wschodniej. Warto jednak podkreślić, że dynamika wzrostu gospodarczego była silnie zróżnicowana w tej części świata. Najwyższe średnioroczne tempo wzrostu PKB w powyższych latach odnotowano w gospodarkach nadbałtyckich (Łotwa – 10,9%, Estonia – 8,8%, Litwa – 8,5%) oraz w gospodarce Słowacji – 8,5%. Również gospodarka Polski w powyższych latach charakteryzowała się szybkim wzrostem – jej PKB rósł w tempie od 3,6% w 2005 roku do 6,8% w 2007 roku. W pozostałych państwach regionu średnioroczne tempo wzrostu PKB kształtowało się następująco: Czechy – 6,5%, Rumunia – 6,4%, Bułgaria – 6,4%, Węgry – 2,7% [WDI 2014].

Dużo niższym wzrostem gospodarczym w stosunku do szybko rozwijających się państw azjatyckich, Ameryki Południowej oraz Europy Środkowo-Wschodniej, charakteryzowały się wysoko rozwinięte państwa Ameryki Północnej, a także Unia Europejska oraz OECD, których skumulowany wzrost gospodarczy w latach 2005–2007 wynosił około 2–3% rocznie (rysunek 1). Na przykład tempo wzrostu PKB w 2007 roku w siedmiu najbogatszych państwach świata, wchodzących w skład G7, kształtowało się następująco: Kanada – 2,2%, Francja – 2,3%, Japonia – 2,2%, Niemcy – 3,3%, Włochy – 1,7%, Wielka Brytania – 3,4%, Stany Zjednoczone – 1,8% [WDI 2014].

W wyniku gwałtownego załamania na rynku kredytów hipotecznych (typu *subprime*) w Stanach Zjednoczonych, tempo światowego wzrostu gospodarczego obniżyło się z 4,0% w 2007 roku do 1,4% w 2008 roku oraz do –2,1% w 2009 roku (rysunek 1). Wyraźne zmniejszanie tempa wzrostu PKB obserwuje się już od początku 2008 roku, zwłaszcza w państwach wysoko rozwiniętych wchodzących w skład Unii Europejskiej, a także państwach OECD. Z kolei w drugim oraz trzecim kwartale 2008 roku można zaobserwować wyraźne zwolnienie gospodarek tych państw, a także przejście w fazę recesji trwającą do końca 2009 roku, co zostało przedstawione na rysunku 2.

Wyhamowanie wzrostu gospodarczego w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce, również nastąpiło w połowie 2008 roku (na początku trzeciego kwartału), jednakże w porównaniu z wysoko rozwiniętymi państwami (Japonią, Niemcami, Wielką Brytanią, Stanami Zjednoczonymi) było ono znacznie słabsze. Natomiast w kolejnych kwartałach – od czwartego w 2008 roku aż do trzeciego w 2009 roku – recesja w państwach Europy Środkowo-Wschodniej (w szczególności w Estonii) okazała się znacznie głębsza niż w państwach wysoko rozwiniętych. Zaimportowany do gospodarek państw Europy Środkowo-Wschodniej (poza Polską) kryzys gospodarczy przyniósł znacznie wyższe straty w postaci spadku produktu krajowego brutto

Rysunek 2. Zmiany kwartalnych stóp wzrostu PKB w Polsce na tle wybranych państw w latach 2005–2013 (w stosunku do kwartału roku poprzedniego)

Źródło: Opracowano na podstawie: [OECD 2014]

niż w państwach wysoko rozwiniętych, będących zarzewiem zjawisk kryzysowych [Jabłoński 2013, s. 93].

W Polsce wyhamowanie tempa wzrostu PKB nastąpiło w trzecim oraz w czwartym kwartale 2008 roku, czyli z opóźnieniem jednego bądź dwóch kwartałów w stosunku do grup gospodarek wysoko rozwiniętych (OECD, G7, G20) oraz wysoko rozwiniętych państw (Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Japonii). Spadek PKB Polski nie był jednak aż tak mocny, jak w państwach wysoko rozwiniętych (rysunek 2). Na tle państw Europy Środkowo-Wschodniej Polska wyróżnia się jako gospodarka, w której nie odnotowano ujemnej stopy wzrostu PKB (w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego), a wahania kwartalnych stóp wzrostu PKB w latach 2005–2013 były najmniejsze. Z kolei największą amplitudę wahań kwartalnych stóp wzrostu PKB odnotowano w gospodarce Estonii. Duże zmiany tempa wzrostu gospodarczego można także zaobserwować w gospodarce Słowacji.

Na tle europejskich państw charakteryzujących się złą sytuacją budżetową³ Polska od 2007 roku wyróżnia się najwyższymi kwartalnymi stopami wzrostu produktu krajowego brutto oraz stabilnym wzrostem gospodarczym. Największe wahania kwartalnych stóp wzrostu PKB można zaobserwować w latach 2006–2007 w Grecji i Irlandii. Spośród tej grupy państw kryzys gospodarczy w największym stopniu dotknął gospodarki Irlandii oraz Włoch, a także gospodarkę Grecji, w której od trzeciego kwartału 2008 roku nieustannie notowano ujemne kwortalne stopy wzrostu PKB.

Kryzys gospodarczy spowolnił wzrost światowej gospodarki już w 2008 roku. Podczas gdy w latach 2005–2007 PKB rósł w tempie około 4% rocznie, to w 2008 roku wzrost ten obniżył się o ponad 2 punkty procentowe. Natomiast w 2009 roku, to jest w okresie najsilniejszych tendencji recesyjnych, stopa wzrostu światowego PKB wyniosła minus 2,1%. Na podstawie rysunku 1 oraz rysunku 2 można wysunąć kilka wniosków dotyczących wzrostu gospodarczego oraz skutków kryzysu finansowego w państwach na różnym poziomie rozwoju gospodarczego:

- Spośród badanych grup państw kryzys gospodarczy najsilniej uderzył w kraje wysoko rozwinięte. W największym stopniu zmniejszył on PKB gospodarek Unii Europejskiej (o około 5 punktów procentowych w ciągu roku) oraz państw OECD (o prawie 4 punkty procentowe).
- W Polsce w 2009 roku odnotowano najwyższy na tle państw Unii Europejskiej oraz OECD wzrost gospodarczy. Ponadto, spośród wszystkich

³ Grupę tych państw określa się mianem PIIGS, a w jej skład wchodzi: Portugalia, Irlandia, Włochy, Grecja i Hiszpania.

badanych państw europejskich, Polska jako jedyna zwiększyła produkt krajowy brutto w 2009 roku w porównaniu z rokiem poprzednim.

- Wybuch kryzysu gospodarczego jedynie w niewielkim stopniu dotyczył PKB w państwach Ameryki Południowej.
- Zaskakujące okazały się wyniki ekonomiczne państw azjatyckich: Chin oraz grupy ASEAN. Wprawdzie powyższe państwa zmniejszyły tempo wzrostu PKB w 2008 roku w porównaniu z rokiem poprzednim z 14,2 do 9,6% w przypadku Chin oraz z 12,2 do 8,5% w przypadku państw ASEAN, jednakże w 2009 roku, czyli w okresie najsilniejszych tendencji recesyjnych, zdołały zwiększyć swoją produkcję odpowiednio o 9,2 oraz 7,5%. Można zatem uznać, że państwa Azji Południowo-Wschodniej dość łagodnie przeszły przez kryzysowy 2009 rok. Wpływ wzrostu gospodarczego Chin (a także Indii [Jabłoński 2013, s. 94]), a więc największej oraz najbardziej dynamicznej gospodarki w regionie, zamortyzował negatywne konsekwencje kryzysu finansowego dla gospodarek państw Azji Południowo-Wschodniej, w których w 2009 roku odnotowano wzrost PKB w wysokości 7,5%.
- W 2010 we wszystkich badanych państwach oraz grupach państw odnotowano wzrost PKB w stosunku do roku poprzedniego. Tendencja zmniejszającego się wzrostu gospodarczego, którą można było zaobserwować w latach 2007–2009, uległa odwróceniu. Jednak w większości badanych państw tempo wzrostu PKB w latach 2011–2012 ponownie zaczęło maleć. Tylko w Polsce tempo wzrostu PKB zwiększało się do 2011 roku.

Głębokość światowej recesji, zaobserwowanej w 2009 roku, zasadniczo wynikała z dużych spadków wielkości produktu krajowego brutto w wysoko rozwiniętych państwach Unii Europejskiej, pozostałych gospodarkach OECD oraz państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Natomiast Chiny, rozwijające się państwa Azji Południowo-Wschodniej, a w pewnym stopniu również wschodzące gospodarki Ameryki Południowej tłumiły negatywne skutki kryzysu finansowego, który został zasadniczo wywołany załamaniem rynku kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych.

Ożywienie wzrostu gospodarczego zaobserwowano na przełomie lat 2009 oraz 2010. Po silnych spadkach PKB w 2009 roku, produkcja globalna zaczęła rosnąć od początku 2010 roku, a w następnych kwartałach systematycznie się umacniała.

Analizując roczne i kwartalne dane dotyczące wzrostu gospodarczego w świecie oraz jego poszczególnych regionach, można stwierdzić, że pierwsze uderzenie kryzysu zostało stłumione. W 2010 roku spadek wielkości

PKB był charakterystyczny dla nielicznej grupy państw. Według danych Banku Światowego [WDI 2014] w grupie 23 państw, które zmniejszyły wartość produktu krajowego brutto w 2010 roku, jest siedem państw europejskich, w tym sześć wchodzących w skład Unii Europejskiej: Chorwacja (−1,4%), Grecja (−4,9%), Irlandia (−1,1%), Łotwa (−0,3%), Rumunia (−0,9%), Hiszpania (−0,2%). Większość pozostałych państw, w których odnotowano spadek produkcji w 2010 roku, to małe państwa z rejonu Karaibów oraz Oceanu Spokojnego, które nie mają dużego wpływu na światową koniunkturę.

Warto także podkreślić, że skala ożywienia była mocno zróżnicowana [WDI 2014]. Bardzo szybkim wzrostem gospodarczym w 2010 roku charakteryzowały się rozwijające się państwa Azji – Chiny (10,4%) oraz Indie (10,3%), a także inne państwa regionu: Uzbekistan (8,5%), Tajlandia (7,8%), Filipiny (7,6%) oraz Malezja (7,4%). Wysoką stopą wzrostu gospodarczego charakteryzowały się także państwa Ameryki Południowej: Argentyna (9,2%), Peru (8,8%), Brazylia (7,5%) oraz Chile (5,8%). Z kolei w wysoko rozwiniętych państwach Unii Europejskiej oraz OECD odnotowano przeciętne stopy wzrostu PKB na poziomie odpowiednio 2,1 oraz 2,9%. Tempo ożywienia w wysoko rozwiniętych gospodarkach było więc dużo niższe niż rozwijających się państw Ameryki Południowej oraz Azji. Natomiast wzrost produktu krajowego brutto Polski na poziomie 4,1% był niższy jedynie od sześciu państw OECD: Korei Południowej, Meksyku, Chile, Izraela, Słowacji i Japonii. Światowy wzrost gospodarczy na poziomie około 4% w 2010 roku wynikał głównie ze wzrostu rozwijających się państw Ameryki Południowej oraz Azji.

W latach 2011 i 2012 można zaobserwować kolejne osłabienie się światowej koniunktury gospodarczej. O ile w 2011 roku Bank Światowy zidentyfikował 14 państw, które zmniejszyły wartość produktu krajowego brutto (w tym trzy państwa Unii Europejskiej – Grecja, Portugalia i Chorwacja), o tyle w 2012 roku takich państw było już 32 (w tym aż 14 państw Unii Europejskiej – Grecja, Portugalia, Włochy, Słowenia, Cypr, Chorwacja, Węgry, Hiszpania, Holandia, Czechy, Finlandia, Dania, Luksemburg i Belgia). W latach 2011 i 2012 wciąż szybko rosły gospodarki państw Ameryki Południowej oraz Azji. Można zatem stwierdzić, że w latach 2011 i 2012 w wysoko rozwiniętych gospodarkach nastąpiło kolejne uderzenie kryzysu gospodarczego. Natomiast większość rozwijających się państw Ameryki Południowej oraz Azji, po chwilowym załamaniu odnotowanym w 2009 roku, ponownie weszło na ścieżkę systematycznego wzrostu gospodarczego [WDI 2014].

2. Czynniki wzrostu gospodarczego

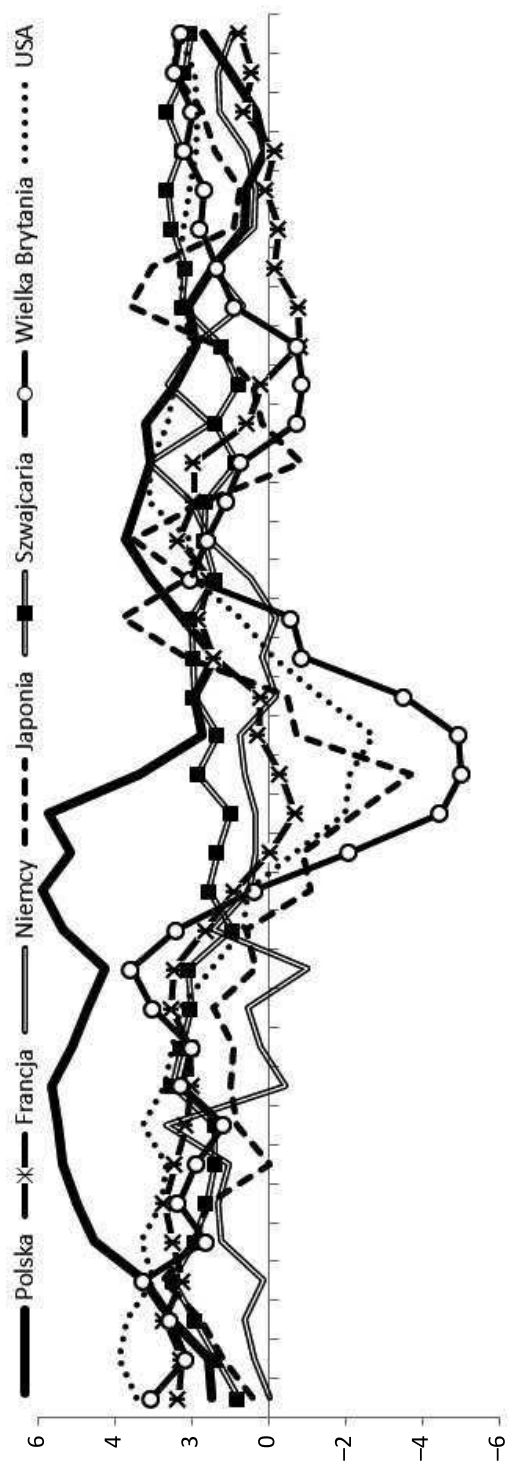
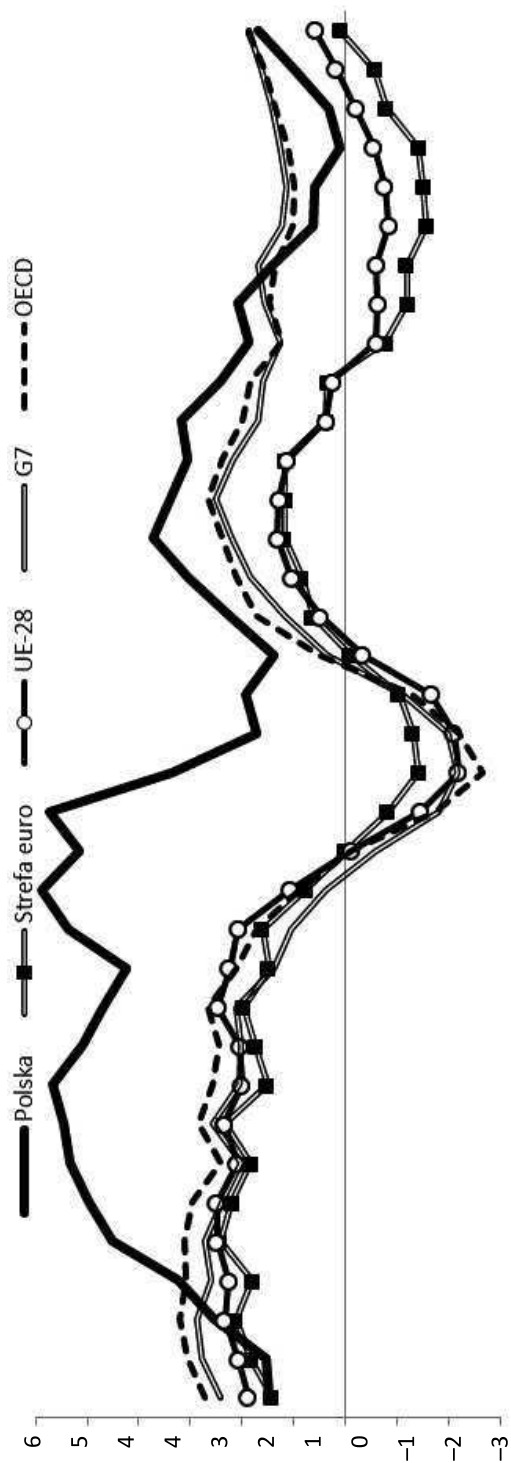
Najważniejszymi składnikami produktu krajowego brutto są konsumpcja oraz inwestycje [Romer 2000, s. 339; Begg i in. 2014, s. 51]. Konsumpcja jest największym pojedynczym składnikiem PKB odpowiadającym w ostatnich latach za około 70% całkowitych wydatków [Samuelson i Nordhaus 2014, s. 415]. Gdy konsumpcja rośnie w szybkim tempie, zwiększają się całkowite wydatki – popyt globalny, a w krótkim okresie rośnie produkcja oraz zatrudnienie. Rozkwit gospodarczy lat 90. dwudziestego wieku w Stanach Zjednoczonych był napędzany głównie przez wzrost wydatków konsumpcyjnych, a zmniejszenie wydatków przez konsumentów amerykańskich przełożyło się na spadek aktywności gospodarczej zapoczątkowany w 2008 roku.

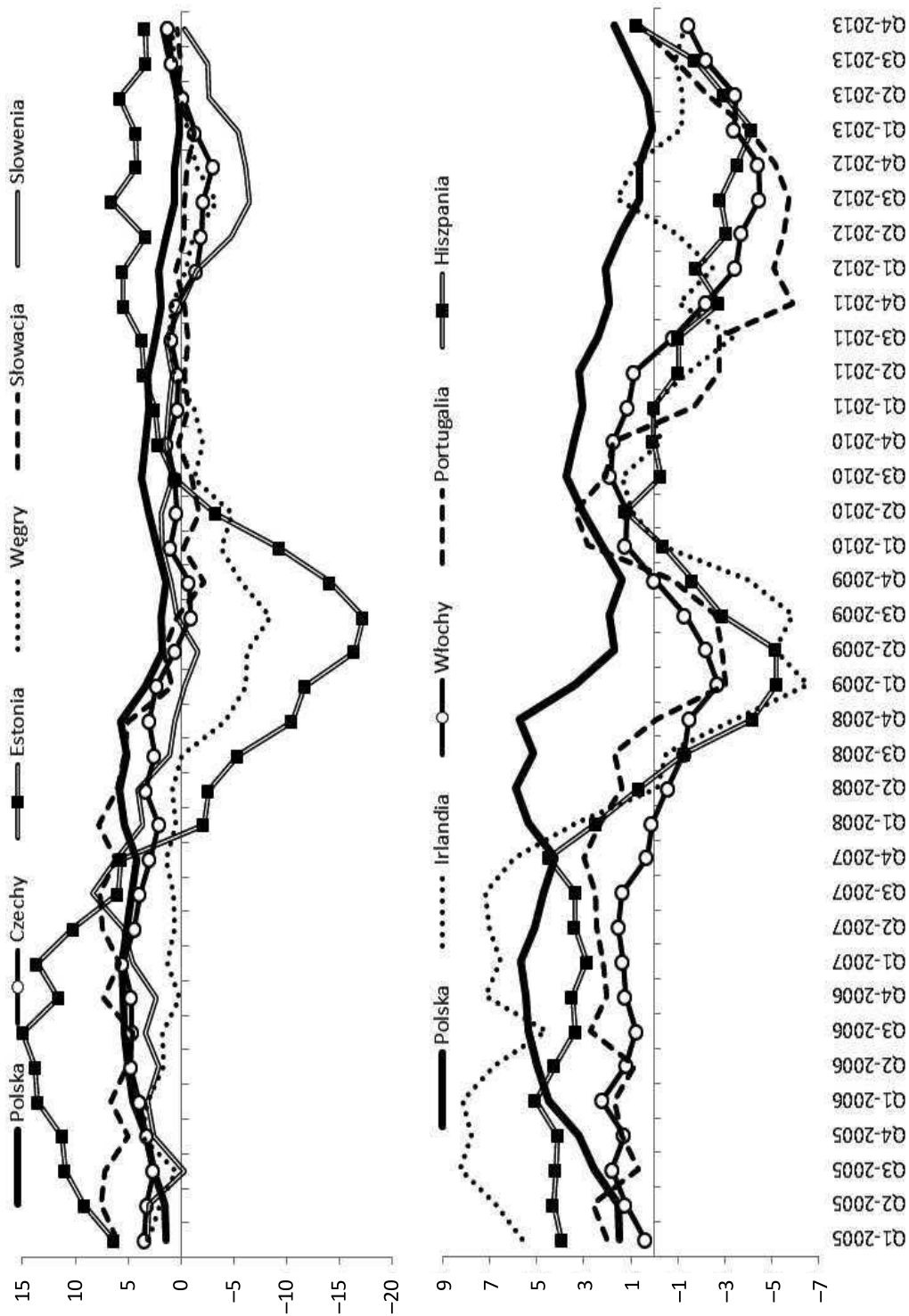
Inwestycje z kolei odgrywają dwie ważne role w gospodarce. Po pierwsze, stanowią one ważny oraz zmienny składnik wydatków, przez co często prowadzą do zmiany globalnego popytu, a także wpływają na wahania cyklu koniunkturalnego. Po drugie, są one źródłem akumulacji kapitału, co skutkuje zwiększeniem potencjalnej produkcji danego państwa, a w dłuższym horyzoncie czasowym przyspiesza wzrost gospodarczy [Mankiw i Taylor 2009, s. 88; Samuelson i Nordhaus 2014, s. 426;].

W wyniku załamania na rynku kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych, gospodarstwa domowe oraz instytucje finansowe uświadomiły sobie, że wartość rynkowa zgromadzonych przez nich aktywów, a w szczególności papierów wartościowych opartych na oczekiwaniach, związanych z ciągłym wzrostem cen nieruchomości, jest za wysoka – wynikała ona jedynie z nieuzasadnionego optymizmu [Jabłoński 2013, s. 96]. W efekcie nastąpił spadek cen powyższych aktywów finansowych, co w połączeniu z jednoczesnym obniżeniem kapitalizacji giełd amerykańskich, uszczupliło majątki gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw, które swe wydatki (zarówno inwestycyjne, jak i konsumpcyjne) finansowały kredytami bankowymi zabezpieczanymi strumieniami przyszłych przychodów z tych aktywów [Orłowski 2008, s. 63–67].

Kanały transmisji kryzysu finansowego zapoczątkowanego w 2008 roku do realnej sfery gospodarki zostały przedstawione na rysunkach 3 – 6, które prezentują kolejno: zmiany kwartalnych stóp wzrostu konsumpcji prywatnej, zmiany kwartalnych stóp wzrostu inwestycji, zmiany kwartalnych stóp wzrostu eksportu oraz zmiany kwartalnych stóp wzrostu importu w Polsce na tle grup gospodarek wysoko rozwiniętych oraz wybranych państw w latach 2005–2013.

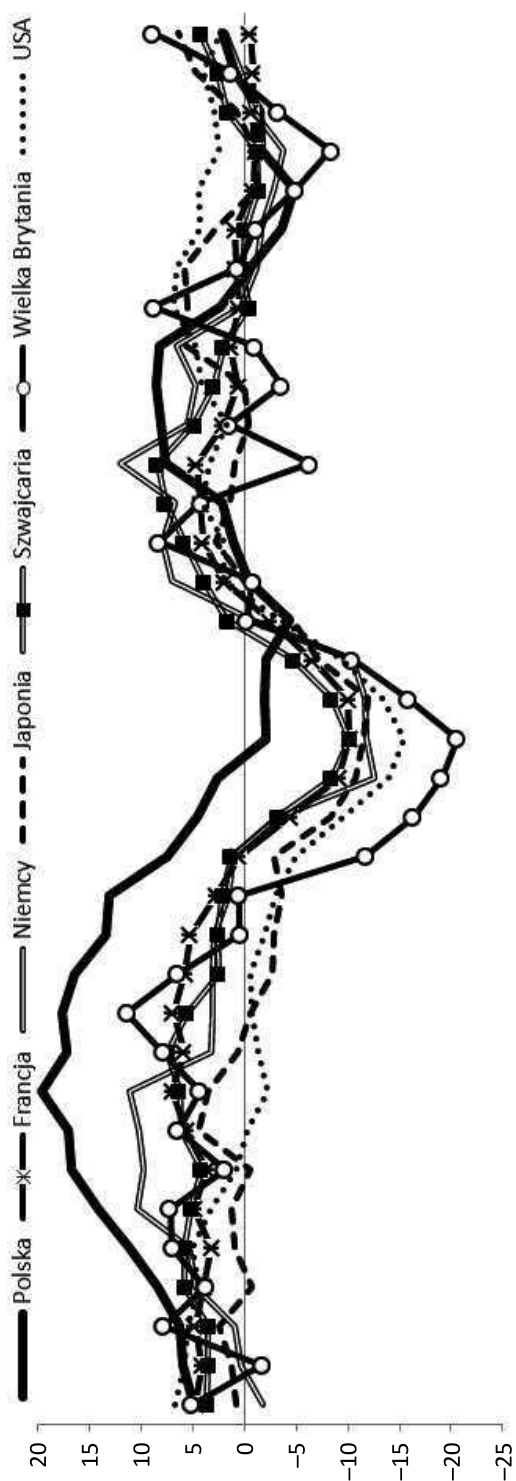
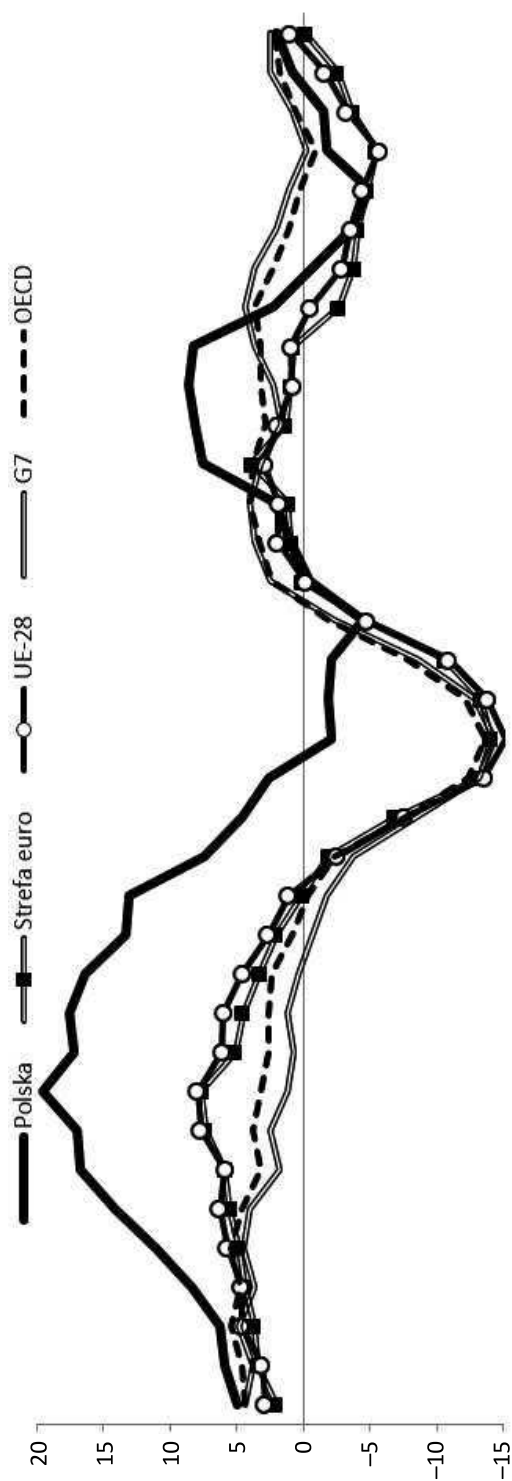
W trzecim kwartale 2008 roku w Stanach Zjednoczonych zmniejszył się zarówno popyt konsumpcyjny (o około 2,0% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego), jak i popyt inwestycyjny (o około 9,5%

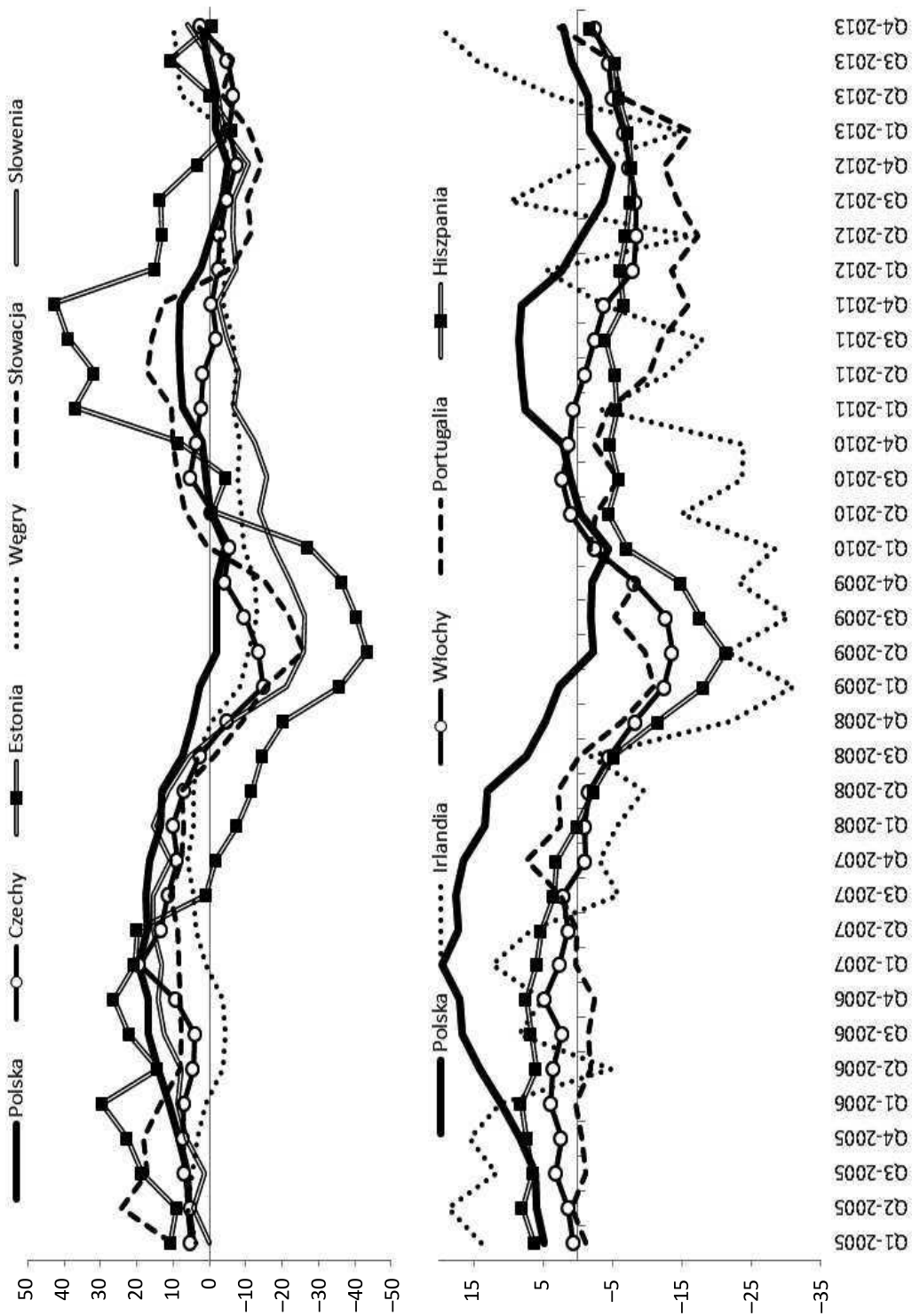

Rysunek 3. Zmiany kwartalnych stóp wzrostu konsumpcji prywatnej w Polsce na tle wybranych państw w latach 2005–2013 (w stosunku do kwartału roku poprzedniego)

Źródło: Opracowano na podstawie: [OECD 2014]

Rysunek 4. Zmiany kwartalnych stóp wzrostu inwestycji w Polsce oraz w wybranych państwach w latach 2005–2013 (w stosunku do kwartału roku poprzedniego)

Źródło: Opracowano na podstawie: [OECD 2014]

w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego). W wyniku ograniczenia popytu krajowego, sektor przedsiębiorstw w Stanach Zjednoczonych zmniejszył produkcję, wydatki inwestycyjne oraz zatrudnienie. Ograniczenie wydatków inwestycyjnych wynikało ze spadku optymizmu związanego z przyszłą koniunkturą, a także z istotnego zmniejszenia kredytowania przez banki działalności bieżącej przedsiębiorstw. Dodatkowo spadek zatrudnienia znacznie zmniejszył dochody rozporządzalne ludności.

Ponadto gospodarstwa domowe, przewidując dalsze załamanie koniunktury, zwiększyły oszczędności, które w jeszcze większym stopniu ograniczyły wydatki konsumpcyjne. W warunkach kryzysu finansowego powyższe zachowania okazują się z jednej strony oczywistym, z drugiej zaś – najgorszym scenariuszem, ponieważ wzmacniają tendencje recesyjne [Jabłoński 2013, s. 96].

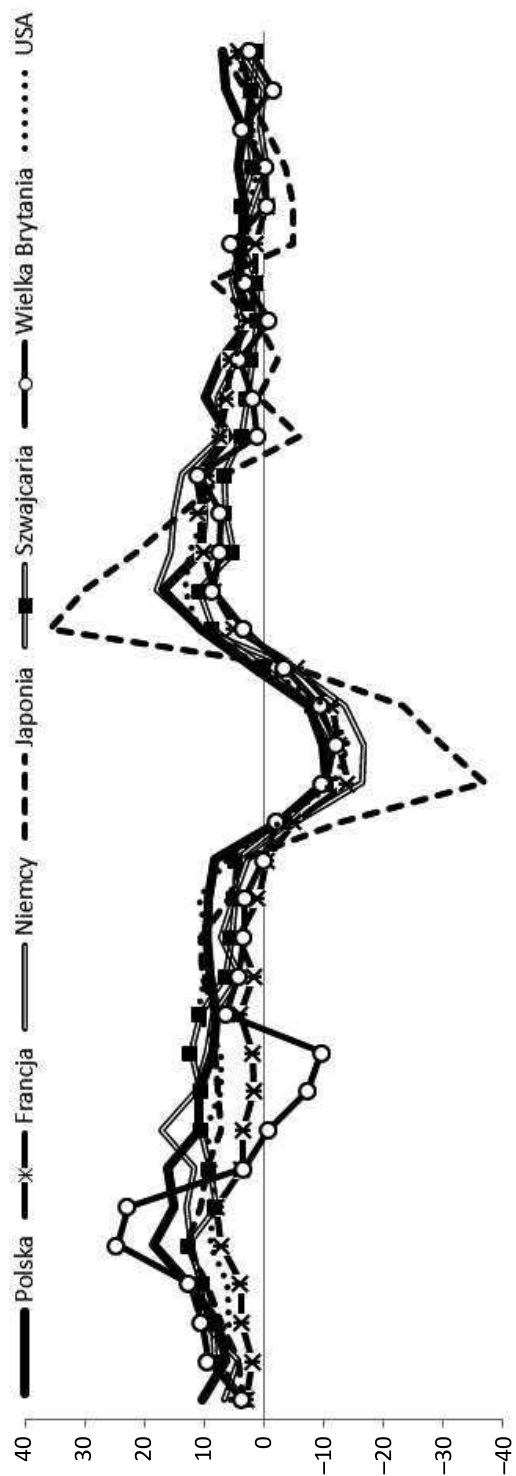
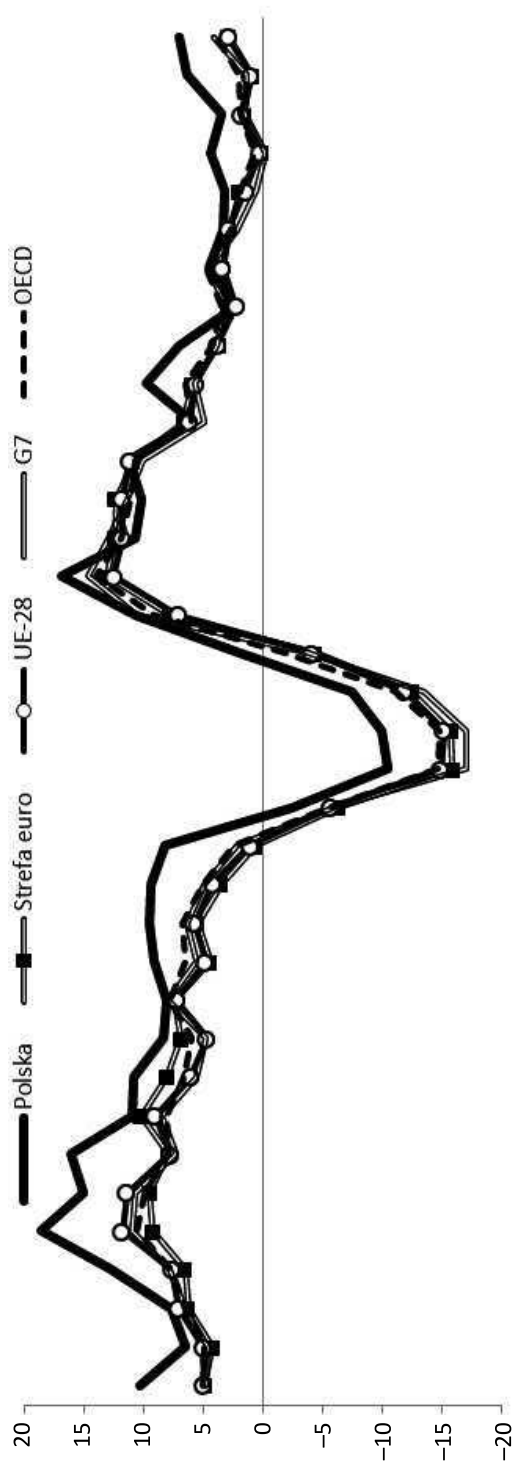
W związku z silną globalizacją, przede wszystkim rynków finansowych, negatywne następstwa załamania na rynku kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych niemal równocześnie pojawiły się w realnych sferach gospodarek państw w różnych regionach świata. Najszybciej załamanie rynków finansowych zmniejszyło popyt inwestycyjny przedsiębiorstw, który obniżył się w przedostatnim kwartale 2008 roku w państwach obszaru euro o 1,9% (w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego), OECD o 2,3%, Unii Europejskiej o 2,5%, G7 aż o 3,8% (rysunek 4). W nieco mniejszym stopniu, jednak równie szybko, na załamanie koniunktury zareagował prywatny popyt konsumpcyjny, którego wielkość w omawianym okresie zmniejszyła się w państwach obszaru euro o 0,01%, Unii Europejskiej o 0,10%, OECD o 0,11%, G7 o 0,58% (rysunek 3). Spośród badanych państw OECD prywatny popyt konsumpcyjny w przedostatnim kwartale 2008 roku wzrósł najsilniej w gospodarce Słowacji – o 5,40% oraz w Polsce – o 5,15%. Z kolei najsilniejszy spadek odnotowano w Estonii (–5,39%) oraz w Wielkiej Brytanii (–2,09%). Popyt inwestycyjny w przedostatnim kwartale 2008 roku zwiększył się najsilniej w Polsce – o 7,5% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego oraz w Słowenii – o 5,5%. Najsilniejszy spadek popytu inwestycyjnego, podobnie jak prywatnego popytu konsumpcyjnego, zaobserwowano w gospodarce Estonii (–14,5%) oraz w Wielkiej Brytanii (–11,7%).

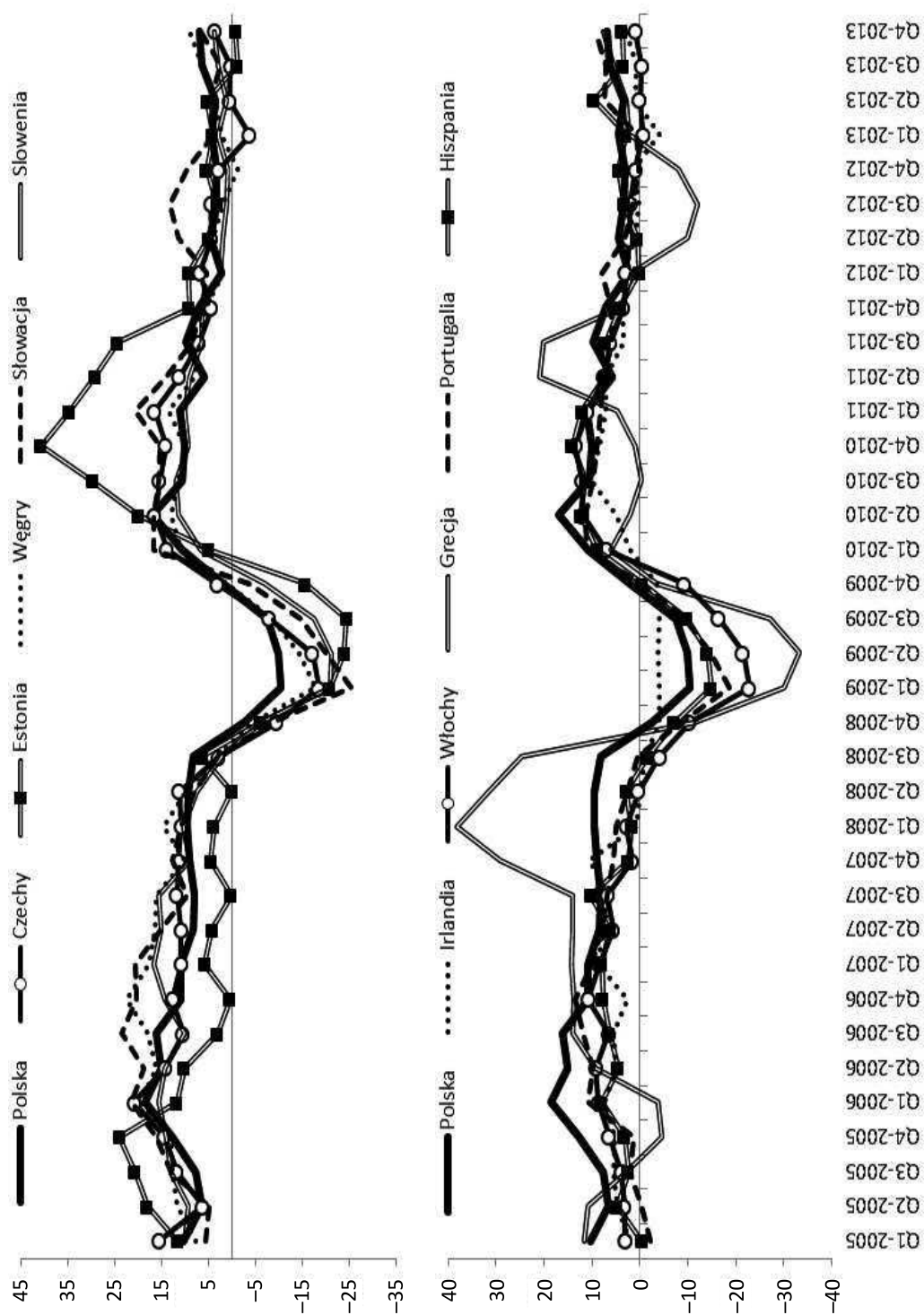
Omawiając czynniki wzrostu gospodarczego, nie można przeoczyć znaczenia handlu zagranicznego. Wahanie przepływów handlowych danego państwa wpływają na jego PKB. Eksport netto (czyli różnica między eksportem a importem) jest kolejnym składnikiem wydatków, który zwiększa popyt globalny [Samuelson i Nordhaus 2014, s. 573].

Ograniczenie eksportu oraz importu nastąpiło w czwartym kwartale 2008 roku, a więc nieco później niż spadek popytu inwestycyjnego oraz

prywatnego popytu konsumpcyjnego. W państwach obszaru euro eksport zmniejszył się wówczas o 6,3% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego (rysunek 5), import zaś o 4,8% (rysunek 6). Z kolei w państwach Unii Europejskiej eksport obniżył się o 5,6%, a import o 5,0%, w państwach OECD eksport zmniejszył się o 5,5% import zaś o 5,8%. W gospodarkach G7 eksport obniżył się w ostatnim kwartale 2008 roku o 5,8%, z kolei import zaczął już spadać kwartał wcześniej (o 1,4%), a w ostatnim kwartale 2008 roku zmniejszył się o 4,4% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego. Spośród badanych państw OECD eksport w ostatnim kwartale 2008 roku zmniejszył się nieznacznie w Wielkiej Brytanii – o 2,2%, w Polsce – o 2,5% oraz w Stanach Zjednoczonych – o 2,8%. Z kolei najsilniejszy spadek odnotowano w Japonii (–13,2%), Grecji (–11,1%) oraz w Republice Czeskiej (–9,5%). Natomiast import w ostatnim kwartale 2008 roku nieznacznie wzrósł jedynie w Japonii – o 0,4% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego. Z kolei najsilniejszy spadek importu zaobserwowano w Grecji (–16,8%), Hiszpanii (–15,0%), Estonii (–12,3%), Republice Czeskiej (–9,7%), gospodarce Słowacji (–8,4%) oraz we Włoszech (–8,1%).

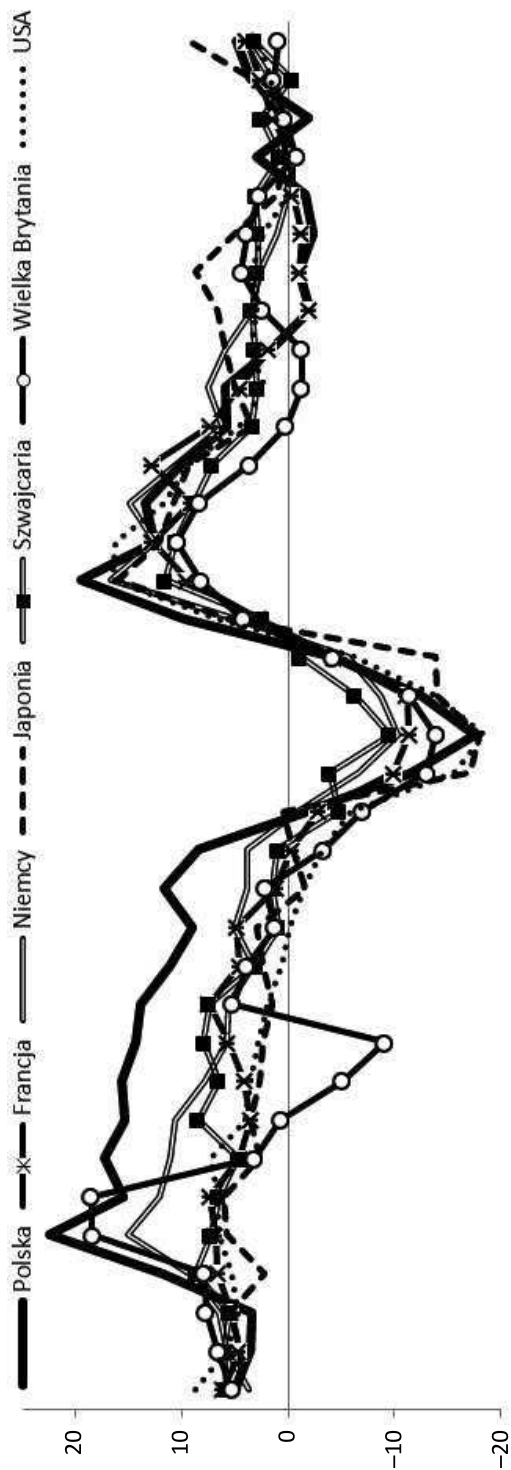
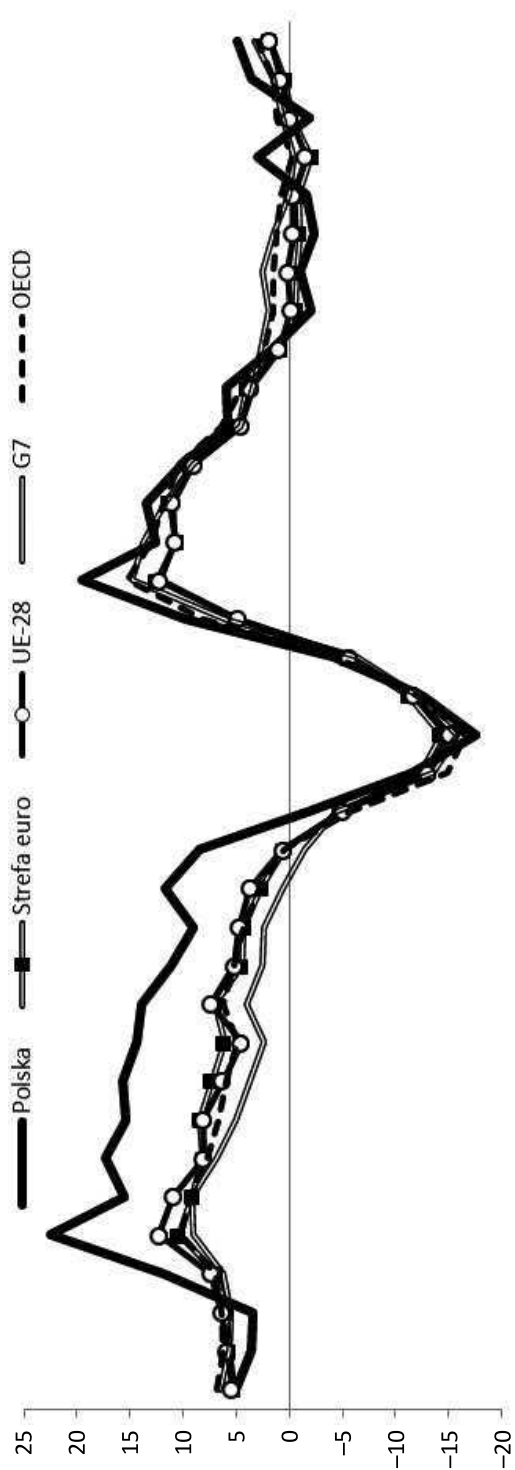
W porównaniu z wysoko rozwiniętymi państwami świata skutki kryzysu finansowego ujawniły się w Polsce z kwartalnym opóźnieniem. Najszybciej, gdyż już w ostatnim kwartale 2008 roku, kryzys finansowy wpłynął na wymianę handlową z zagranicą. Warto zauważyć, że spadek eksportu w niniejszym kwartale o 2,5% okazał się głębszy niż spadek importu, który zmniejszył się wówczas o 1,7%. W następnych kwartałach ze względu na silną deprecjację polskiego złotego eksport zmniejszał się wolniej niż import. Osłabienie koniunktury oraz spadek optymizmu zarówno konsumentów, jak i przedsiębiorców obniżały dynamikę wzrostu inwestycji z około 13% w pierwszym oraz drugim kwartale 2008 roku, przez 7,5% w trzecim oraz 4,6% w czwartym kwartale 2008 roku do 2,6% w kwartale kolejnym. W następnych okresach zmniejszała się wielkość popytu inwestycyjnego w Polsce, aż do drugiego kwartału 2010 roku, w którym odnotowano najgłębszy spadek wartości powyższego agregatu o 4,4% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego. W kolejnych kwartałach, aż do końca 2011 roku, tempo wzrostu inwestycji systematycznie się zwiększało. Popyt inwestycyjny zaczął ponownie spadać w drugim kwartale 2012 roku, czyli w momencie pojawienia się drugiej fali kryzysu finansowego, a dynamika wzrostu tego agregatu była najniższa w czwartym kwartale 2012 roku i wyniosła –4,9% w stosunku do analogicznego kwartału roku poprzedniego. W drugiej połowie 2013 roku można zaobserwować powolny wzrost wielkości inwestycji w Polsce. Warto zauważyć, że najbardziej odpornym na kryzys finansowy składnikiem popytu krajowego w przypadku

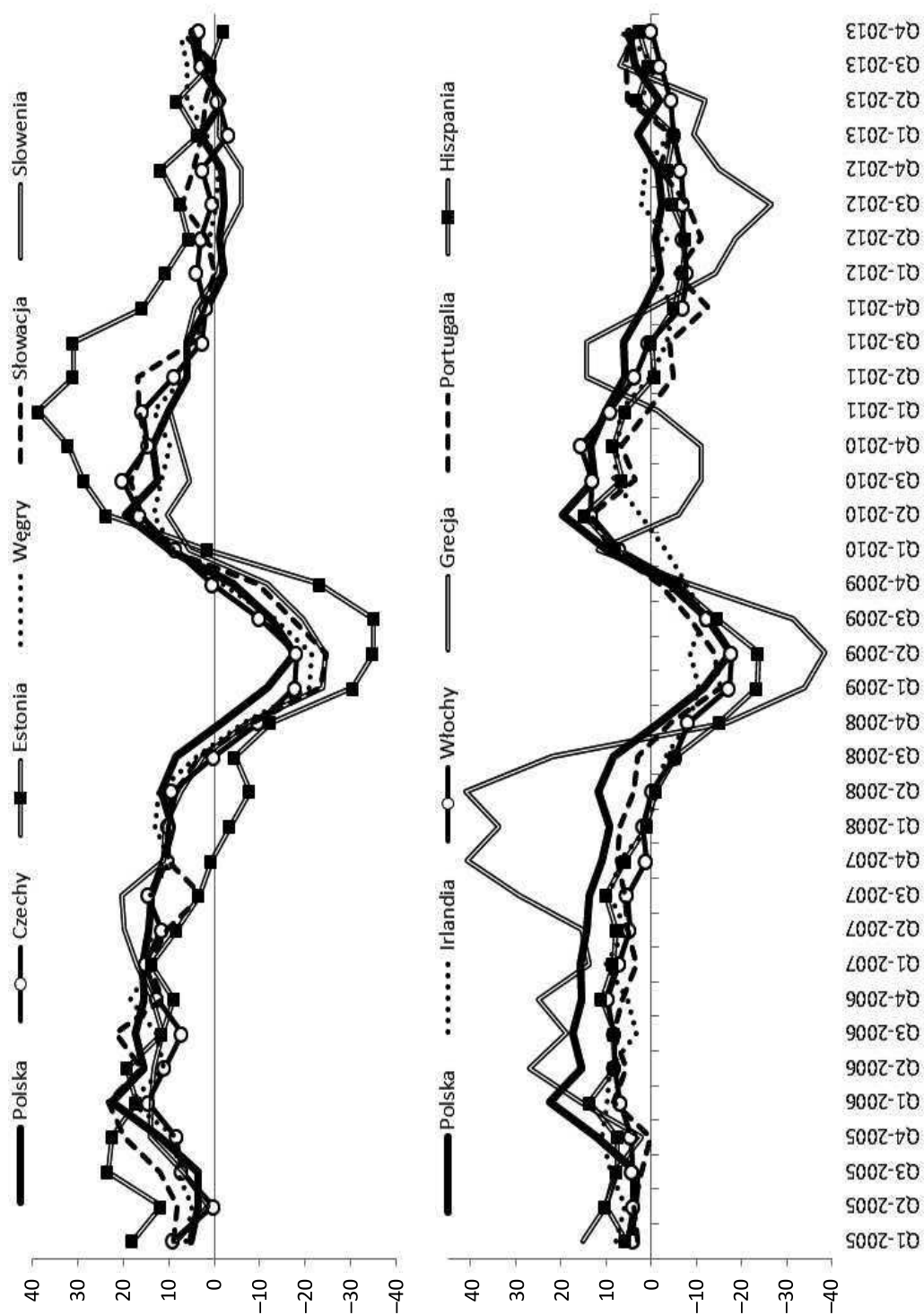

Rysunek 5. Zmiany kwartalnych stóp wzrostu eksportu w Polsce na tle wybranych państw w latach 2005–2013 (w stosunku do kwartału roku poprzedniego)

Źródło: Opracowano na podstawie: [OECD 2014]

Rysunek 6. Zmiany kwartalnych stóp wzrostu importu w Polsce oraz w wybranych państwach w latach 2005–2013 (w stosunku do kwartału roku poprzedniego)

Źródło: Opracowano na podstawie: [OECD 2014]

Polski była konsumpcja prywatna, której tempo wzrostu w całym badanym okresie było dodatnie. Badania empiryczne prowadzone przez innych autorów, m.in. R. Barczyka, również wykazują, że związek między dynamiką PKB a zmianami konsumpcji prywatnej w przypadku gospodarki Polski jest słabszy aniżeli między PKB i zmianami inwestycji [Barczyk 2009, s. 135].

W Polsce dynamika konsumpcji indywidualnej wyróżniała się na tle badanych państw i ich grup. W kryzysowym 2009 roku, a także w dwóch kolejnych latach tempo wzrostu konsumpcji prywatnej w Polsce było wyższe niż w grupie wysoko rozwiniętych państw G7, Unii Europejskiej, obszarze euro oraz OECD. Ponadto ten składnik popytu krajowego charakteryzował się w Polsce wyższą dynamiką wzrostu w całym 2009 roku, czyli w okresie najsilniejszych tendencji recesyjnych zarówno w stosunku do innych państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej, jak i wszystkich badanych państw Europy Południowej – Portugalii, Hiszpanii, Włoch oraz Grecji. Można zatem stwierdzić, że dynamika wzrostu gospodarczego w Polsce w kolejnych okresach 2009 roku była efektem przede wszystkim dużego udziału rynku wewnętrznego w tworzeniu PKB.

Wartości współczynników korelacji między dynamiką PKB a analizowanymi czynnikami wzrostu gospodarczego w latach 2005–2013

Państwo	Czynniki wzrostu gospodarczego			
	konsumpcja	inwestycje	eksport	import
Polska	0,8231	0,9068	0,6454	0,7577
Francja	0,6637	0,9302	0,9099	0,9180
Niemcy	0,3746	0,9417	0,9572	0,8930
Japonia	0,8306	0,7416	0,9251	0,8144
Szwajcaria	0,0841	0,9152	0,9507	0,8344
Wielka Brytania	0,9203	0,8948	0,6467	0,7332
Stany Zjednoczone	0,9330	0,9353	0,7973	0,8682
Czechy	0,7846	0,8783	0,7794	0,7251
Estonia	0,9106	0,9036	0,7766	0,8892
Węgry	0,8512	0,5336	0,8391	0,8305
Słowacja	0,7206	0,7498	0,7482	0,7483
Słowenia	0,6900	0,8771	0,9081	0,9401
Irlandia	0,8385	0,7420	0,7485	0,7816
Włochy	0,7722	0,9649	0,9231	0,9424
Portugalia	0,9197	0,8512	0,6323	0,8523
Hiszpania	0,9393	0,9648	0,4941	0,7832
Strefa euro	0,8343	0,9720	0,9355	0,9550
UE-28	0,9199	0,9739	0,9342	0,9511
G7	0,9496	0,9519	0,9473	0,9270
OECD	0,9672	0,9600	0,9637	0,9506

W celu zbadania zależności między dynamiką kwartalnych stóp wzrostu PKB a czynnikami wzrostu gospodarczego: konsumpcją prywatną, inwestycjami, eksportem oraz importem w badanych państwach w latach 2005–2013 zostały obliczone współczynniki korelacji liniowej Pearsona, których wartości zestawiono w powyższej tabeli. We wszystkich badanych państwach czynniki wzrostu gospodarczego były dodatnio skorelowane z dynamiką PKB. W przypadku Polski najsilniejsza zależność wystąpiła między dynamiką PKB a zmianami kwartalnych stóp wzrostu inwestycji, dla których współczynnik korelacji wyniósł 0,91. Najsilniejsze zależności zaobserwowano między dynamiką PKB a inwestycjami w przypadku państw Unii Europejskiej, dla których współczynnik korelacji wyniósł 0,97. Istotny jest również fakt, że spośród analizowanych czynników wzrostu gospodarczego silne dodatnie liniowe związki najczęściej odnotowano w przypadku inwestycji – wartość współczynnika korelacji powyżej 0,90 zaobserwowano w 12 badanych państwach i grupach państw. Dodatkowo warto zauważyć, że relatywnie najsłabszą zależność zaobserwowano między dynamiką PKB a konsumpcją prywatną w Szwajcarii, co może świadczyć o tym, że wydatki obywateli Szwajcarii są w znacznym stopniu niezależne od zmian aktywności gospodarczej, a konsumpcja prywatna, co zostało już wcześniej zasygnalizowane, jest najbardziej odpornym na kryzys finansowy składnikiem popytu krajowego.

Zakończenie

Porównanie wartości wskaźników dynamiki PKB, inwestycji, konsumpcji prywatnej, a także importu oraz eksportu Polski na tle wybranych państw i ich grup pozwala sformułować następujące wnioski.

- W 2009 roku odnotowano w Polsce najwyższy wzrost gospodarczy spośród badanych państw OECD oraz Unii Europejskiej.
- Głębokość recesji światowego PKB wynikała przede wszystkim ze znacznych spadków wielkości produkcji w państwach Unii Europejskiej oraz pozostałych gospodarkach OECD. Natomiast rozwijające się państwa Azji Południowo-Wschodniej, Chiny, Indie, a także wschodzące gospodarki Ameryki Południowej ograniczały negatywne następstwa kryzysu finansowego.
- W związku z silną globalizacją, negatywne konsekwencje załamania na rynku kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych ujawniły się praktycznie jednocześnie w różnych miejscach na świecie. Negatywny impuls najszybciej ograniczył prywatny popyt konsumpcyjny oraz popyt

inwestycyjny przedsiębiorstw. Warto jednak zauważyć, że spadek popytu inwestycyjnego był większy niż konsumpcji prywatnej.

- Warto zwrócić uwagę nie tylko na poziomy poszczególnych składników PKB, ale również na ich zmienność. Największą amplitudę wahań kwartalnych stóp wzrostu PKB oraz inwestycji i importu odnotowano w gospodarce Estonii, a największe zmiany stóp wzrostu konsumpcji prywatnej oraz eksportu zaobserwowano w Japonii. To właśnie nie poziomy, a zmiany poszczególnych kategorii ekonomicznych w największym stopniu wpływają na kształtowanie opinii konsumentów oraz nastroje panujące w gospodarce [Drozdowicz-Bieć 2011, s. 106].
- Najgłębszy spadek aktywności gospodarczej w większości badanych państw zaobserwowano w pierwszych kwartałach 2009 roku. W kolejnych okresach stopy wzrostu PKB systematycznie rosły. Jednak w pierwszych kwartałach 2012 roku zaczęły one ponownie spadać, a ich minimalne wartości odnotowywano w czwartym kwartale 2012 roku oraz w pierwszym kwartale 2013 roku. W związku z tym można mówić przynajmniej o dwóch, cyklicznie występujących po sobie falach światowego kryzysu finansowego.

Transmisja negatywnych konsekwencji kryzysu do realnej sfery gospodarki nie zakończyło biegu zdarzeń zapoczątkowanych załamaniem na amerykańskim rynku kredytów hipotecznych. Zdaniem Ł. Jabłońskiego, ze względu na to, że różni uczestnicy rynku (banki, rządy, kredytobiorcy) zbyt lekkomyślnie nadwyrężały równowagę zarówno na poziomie mikroekonomicznym, jak i na poziomie makroekonomicznym, kryzys finansowy pokazał swoje kolejne oblicze wynikające z pogarszającej się kondycji finansów publicznych wielu państw [Jabłoński 2013, s. 104]. Warto zwrócić uwagę na to, że kryzys finansowy bezpośrednio nie przyczynił się do kryzysu zadłużeniowego, tylko w wyniku silnego spadku aktywności gospodarczej odsłonił on zbyt wysoką nierównowagę pomiędzy wysokością długów publicznych a możliwościami ich finansowania.

W artykule podjęto próbę identyfikacji czynników zmienności wzrostu gospodarczego poprzez przedstawienie zróżnicowania dynamiki PKB. Badania ograniczono do analizy składowych PKB: konsumpcji, inwestycji, eksportu oraz importu. Należy jednak pamiętać, że na wzrost gospodarczy wpływa także wiele innych czynników. Powyższe rozważania, przeprowadzone badania oraz uzyskane wyniki mogą zatem stanowić impuls do podjęcia bardziej pogłębionych i rozszerzonych analiz w tym kierunku.

Bibliografia

- Barczyk, R., Konopczak, K., Lubiński, M., Marczewski, K., 2010, *Synchronizacja wahań koniunkturalnych. Mechanizmy i konsekwencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Barczyk, R., 2009, *Możliwości wykorzystania teoretycznych hipotez M. Kaleckiego do analiz wahań koniunkturalnych we współczesnej gospodarce polskiej*, w: Garczarczyk, J. (red.), *Analiza i prognozowanie wahań koniunkturalnych w gospodarce polskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań, s. 119 – 138.
- Begg, D., Vernasca, G., Fischer, S., Dornbusch, R., 2014, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, wyd. 5, Warszawa.
- Drozdowicz-Bieć, M., 2011, *Psychologiczne uwarunkowania nastrojów konsumentów i propozycja alternatywnego ich pomiaru*, Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego, Szkoła Główna Handlowa, nr 87, s. 87 – 115.
- FED, 2014, *Board of Governors of the Federal Reserve System*, <http://federalreserve.gov/monetarypolicy/openmarket.htm> [dostęp: 14.06.2014].
- Jabłoński, Ł., 2013, *Czynniki wzrostu gospodarczego w czasie bieżącego kryzysu. Polska na tle wybranych krajów świata*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, z. 30, s. 90 – 107.
- Mankiw, N.G., Taylor, M.P., 2009, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- OECD, 2014, *OECD statistics portal*, <http://stats.oecd.org/WBOS/index.aspx> [dostęp: 28.05.2014].
- Orłowski, W.M., 2008, *Świat, który oszalał, czyli poradnik na ciekawe czasy*, Wydawnictwo Agora, Warszawa.
- Romer, D., 2000, *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D., 2014, *Ekonomia*, Dom Wydawniczy REBIS, wyd. 19, Poznań.
- Spychała, J., 2013, *Stan budżetu państwa w Polsce w obliczu światowego kryzysu gospodarczego na tle Unii Europejskiej*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, z. 30, s. 261 – 269.
- WDI, 2014, *World Development Indicators Database*, <http://data.worldbank.org/> [dostęp: 04.06.2014].
- Zelek, A., 2011, *Cykl koniunkturalny w gospodarce*, w: Burlita, A., Maniak, G., Zelek, A. (red.), *Przetrwać dekonunkturę. Przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe wobec kryzysu*, Wydawnictwo Naukowe Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin, s. 13 – 64.